

ρισμένη) χαμηλά, μέσα και ύψηλὰ δάση πρὸς παραγωγὴν τεχνικῆς καὶ καυσίμου ξυλείας ὡς καὶ βαλάνων διὰ τὴν κτηνοτροφίαν.

Ὡς ὠραιότατον καλλωπιστικὸν καὶ μὲ εὐρεῖαν κόμην εἰς ἀνοικτὸν χῶρον δένδρον ἡ δρῦς αὕτη διὰ τοῦ σχετικῶς πρὸς τὴν βαλκανιδιὰν βαθέως πρασίνου φυλλώματός της δύναται καὶ δέον ἐπίσης νὰ χρησιμοποιοιθῆ εὐρέως πρὸς διακόσμησιν πόλεων, δενδροστοιχιῶν καὶ πάρκων.

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Ποῦ ἐγεννήθη ὁ Ἄθανάσιος Διάκος, ὑπὸ *Κωνστ. Παπαχρίστου*.

Ἐνεκοινώθη ὑπὸ κ. Ἄντ. Κεραμοπούλλου.

Ἡ Μουσουνίτσα καὶ ἡ Ἄρτοτήνα, τὰ δύο γεινιάζοντα καὶ ὄρεινὰ χωρία τῆς Ἄνατολικῆς Ρούμελης, προσπαθοῦντα νὰ καθορίσωσιν ἐπακριβῶς τὸν τόπον τῆς γεννήσεως τοῦ ἡρωικοῦ ἀγωνιστοῦ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, Ἄθανασίου Διακίου, περιεπλάκησαν εἰς δεινὴν ἔριν καὶ ἐκήρυξαν κατ' ἀλλήλων τὸν πόλεμον. Αὐτοσχέδιοι ἱστορικοὶ ἐνδιαφερόμενοι πρωτίστως διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ τοπικιστικοῦ τῶν ἐγωισμοῦ, ἀποβλέποντες ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν καρπῶν πιθανῆς νίκης, δὲν ἐτήρησαν τὰς ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις τῆς ἐρεύνης, παρεμόρφωσαν καὶ ἠκρωτηρίασαν τὴν γραπτὴν καὶ προφορικὴν παράδοσιν, δὲν κατενόησαν τὴν λεπτότητα καὶ τὴν σοβαρότητα τοῦ ζητήματος, ὅπερ καὶ ἄλλοτε ἐγένετο ἀντικείμενον διαμάχης παρομοίας. Διότι ἡ φιλονικεῖα Ἄρτοτηνῶν καὶ Μουσουνιτζιωτῶν ὑφίσταται καθ' ὅλην τὴν μεταεπαναστατικὴν ἑκατονταετίαν, περιοδικῶς ἀναβλασπάνουσα καὶ κρατοῦσα εἰς διαρκῆ ἀντίθεσιν τοὺς φιλόστορας πατριδολάτρας.

Ὁ Διάκος, ἔλκων τὸ γένος ἐξ ἀσήμων καὶ ταπεινῶν γονέων, κινήθεισιν κατὰ τὴν περιόδον τῆς βραχυβίου σταδιοδρομίας του ἐν μέσῳ ἰδιαζουσῶν συνθηκῶν ζωῆς ἐγκατέλειπεν παρελθὸν πλήρες περιπετειῶν, δυσκόλως παρακολουθουμένων. Παραλλήλως, ἡ λαϊκὴ φαντασία, εὐροῦσα πρόσφορον ἔδαφος εὐδοκιμήσεως, ἐδημιούργησε θρύλους καὶ παραδόσεις καὶ παραλλαγὰς σχετικῶν τοπικῶν διηγήσεων. Τοσαύτη δὲ ἀσάφεια ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐπεκράτησεν, ὥστε τινὲς νὰ νομίσωσιν, ὅτι ὁ Διάκος εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Καλαβρῦτων, συγχέοντες αὐτὸν ἐπιπολαίως πρὸς συνώνυμον, ἀλλ' ὄχι εἰς εὐψυχίαν καὶ ἀνδρείαν ἰσότημον, Πελοποννήσιον ἀγωνιστήν.

Ἱστοριοδίφαι καὶ ἱστορικοὶ, ἀντιμετωπίζοντες κρᾶμα λειψάνων αὐθεντικῶν εἰδησεων καὶ ποικίλων μύθων, πλουσιωτάτων εἰς πλοκὴν, ὁσάκις ἐπιθεξίως καὶ ἐντέχνως δὲν ἐπεζήτησαν νὰ παρακάμψωσι τὸν ἐπικίνδυνον σκόπελον, ἀνέφερον ὡς τόπον γεννήσεως εἴτε τὴν Μουσουνίτζαν εἴτε τὴν Ἄρτοτήναν, ἄλλοι μὲν ἄνευ ἐπεξηγήσεως τῆς γνώμης των, ἄλλοι δὲ δικαιολογοῦντες καὶ ἐνισχύοντες ταύτην διὰ τῆς παραθέσεως γενεαλογικῶν πληροφοριῶν, εἰλημμένων συνήθως ἐξ ἐργασιῶν προγενεστέρων

μελετητῶν ἢ ἐκ τῆς παρὰ τῷ λαῷ διασωζομένης προφορικῆς παραδόσεως. Ἡ γνώμη τῶν μελετητῶν τῶν παρεπιπτόντως καὶ ἀβασανίστως σημειούντων γενέτεριαν τοῦ Διάκου οὐσιαστικῶς στερεῖται βαθυτέρας ἀξίας. Ὁ Φιλῆμων¹, ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ Κόκκινος, οἱ πολυπληθεῖς συντάκται τῶν ποικιλωνύμων ἐγχειριδίων τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων χρόνων καὶ τῶν παντοειδῶν ἱστορικοῦ περιεχομένου συγγραφῶν, ἀδύνατον ἦτο νὰ καταναλώσωσι χρόνον εἰς ἐπιπόνους καὶ ἐν πολλοῖς ἀγόνους ἱστοριοδιφικὰς ἐρεῦνας, σκοπὸν ἐχούσας τὴν ἐπίλυσιν λεπτομερειακῶν καὶ ἐπουσιωδῶν προβλημάτων. Ἀκόμη καὶ τὰ γραφόμενα τῶν δύο παλαιῶν μελετητῶν, Παναγιώτου Ροδίου καὶ Χριστοφύρου Περραιβοῦ, δὲν μᾶς ὀδηγοῦσιν εἰς ἐξαγωγὴν τελικῶν συμπερασμάτων, ἂν καὶ χρονικῶς εὐρίσκωνται ἐγγύτατα τῶν γεγονότων τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὁ συνταγματάρχης Π. Ρόδιος τυπώσας τὴν πρώτην βιογραφίαν τοῦ Ἀθανασίου Διάκου τὸ 1835 εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Κ. Ἀξελου «Ἐφορος Στρατιωτικὸς», ἀντιπαρέρχεται ἐπιτροχάδην τὸ ζήτημα τῆς γενεαλογίας. «Ὁ Ἀθανάσιος, ὅστις Διάκος φέρεται διὰ στόματος, ἦν ἐξ Ἀρτοτίνης τῆς κατὰ Λιδωρίκιον κωμοπόλεως»². Οὗτος φυσικὸν εἶναι νὰ μὴ γνωρίζῃ καταλεπτῶς πρόσωπα καὶ πράγματα τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Ρούμελης, ἀσήμαντα περιστατικὰ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου νεωτέρων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν φυσιογνωμιῶν. Βεβαίως συλλέξας ἄφθονον ὕλικόν, κατῶρθωσε νὰ διασαφήσῃ ἱκανοποιητικώτατα τὴν σύμπραξιν καὶ τὴν ἐνεργὸν συμμετοχὴν τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλαμάνας εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα καὶ ἐπέτυχε νὰ δώσῃ πλήρη ἐξιστόρησιν τῶν πράξεων ἐκείνου. Ἀτυχῶς αἱ ὀπωσδήποτε σοβαραὶ ἀποκαλύψεις τοῦ Ροδίου περιορίζονται εἰς τὸν δημόσιον βίον καὶ δὲν ἐπεκτείνονται εἰς τὸν ἰδιωτικόν. Τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν ἐδυσκολεύετο νὰ παρακολουθήσῃ. Ἐσημείωσε γενέτεριαν τοῦ Διάκου τὴν Ἀρτοτίναν, χωρὶς νὰ αἰτιολογήσῃ τὴν γνώμην του καὶ χωρὶς νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν διαλεύκανσιν τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου τῆς οἰκογενείας. Ἀφοῦ καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Ροδίου Χ. Περραιβός, συμμετασχὼν εἰς τὰς περισσοτέρας ἀνὰ τὴν Ρούμελην στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ φίλος προσωπικῶς τῶν ἡγουμένων τῶν μαχῶν τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος πολεμιστῶν γράφει: «Ἡ πατρίς »αὐτοῦ εἶναι τὸ χωρίον Μουσινίτζα λεγόμενον τῆς ἐπαρχίας Λοιδωρικίου, ἀπὸ τὸ »ὄποιον ἀπέχει ὥρας ἕξ»³. Ὁ Ρόδιος λοιπὸν καὶ ὁ Περραιβὸς καίπερ σύγχρονοι διαφωνοῦσι καὶ ἀδυνατοῦσι νὰ λύσωσι τὸν Γόρδιον δεσμόν. Ὁμοίως καὶ οἱ ἀκολουθήσαντες τὸν Ρόδιον Ἀλέξανδρος Σούτσος⁴ καὶ Φάνης Μιχαλόπουλος⁵.

¹ «Δωριεὺς τὴν γενεθλίαν γῆν ἐκ τοῦ χωρίου Μοσονίτσης». ΙΩ. ΦΙΑΗΜΟΝΟΣ, Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι, 1860, 3, σ. 78.

² Π. ΡΟΔΙΟΥ, Διάκος, Ἐφορος Στρατιωτικὸς, 1835, ἀρ. φύλλ. 7, σ. 165.

³ Χ. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ, Ἀπομνημονεύματα πολεμικά, ἐν Ἀθήναις, 1836, 1, σ. 54.

⁴ Α. ΣΟΥΤΣΟΥ, Τουρκομάχος Ἑλλάς, ἐν Ἀθήναις, 1850, 1, σ. 75.

⁵ Φ. ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἔρωτικὴ ζωὴ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλαμάνας, Περιοδ. Μπουκέτο, 9, σ. 1678α.

Εἰς τὴν προσπάθειαν τῆς ἐξακριβώσεως τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως τοῦ Διάκου, προσφέρουσι θετικὴν ἐπικουρίαν οἱ ἐρευνηταὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐχρησιμοποίησαν ἐν πλάτει τὴν ζῶσαν εἰς τὰς ἡμέρας των δημόδη παραδόσιν πρὸς ἀδιάσειστον θεμελίωσιν τῆς ἀπόψεώς των. Καὶ ἐξ αὐτῶν μερικοὶ ἠρκέσθησαν εἰς τὴν ἀντιγραφὴν παραδόσεως περιεχομένης εἰς ἐργασίαν προγενεστέρου ἐρευνητοῦ, ἐπιφέροντες ἐνίοτε δευτερευούσης σημασίας συμπληρώσεις ἢ τροποποιήσεις.

Ὁ Γ. Κρέμος πρῶτος κατέγραψε δημοτικὴν Ἀρτοτηνὴν παραδόσιν¹: «Τῷ 1760 »ἐκ τῆς ἄνω Μουσούνιτσας κατῆλθεν εἰς Ἀρτοτίναν Γεώργιος τις νεανίσκος, ὄρφανὸς »μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ πενέστατος· τοῦτον υἰοθέτησεν ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀθανάσιος »Γραμματικὸς, ἐξ οὗ, ὡς υἰοθετηθεὶς, ὠνομάσθη Γεώργιος Ψυχογιός. Ὁ Γεώργιος »ἔλαβε σύζυγον τὴν Χρυσούλαν ἐξ ᾧν ἐγεννήθησαν πέντε τέκνα ἤτοι: 1. Σοφία, 2. »Καλομοῖρα, 3. Ἀπόστολος, 4. Κωνσταντῖνος, 5. Ἀθανάσιος. Ἐκ τῶν πέντε τέκνων »τοῦ Γεωργίου Ψυχογιουῦ, ἡ μὲν Σοφία συζευχθεῖσα τὸν Κωνσταντῖνον Κούσταν »ἐγέννησεν ἐννέα τέκνα, ἅπερ ἦσαν: 1. Γκόλφω συζευχθεῖσα τὸν Τσόλην, οὗ ἡ οἰκογένεια »σῶζεται ποιμενική, 2. Φέγγω λαβοῦσα τὸν Ἀθανάσιον Ζαρονῖκον συμπολεμιστήν »τοῦ Διάκου, 3. Ἀπόστολος, 4. Χρυσούλα, 5. Γεώργιος, 6. Αἰκατερίνα λαβοῦσα »τὸν Δημήτριον Κολοβόν, 7. Βασίλειος ἱερεὺς γενόμενος, 8. Ζωίτσα λαβοῦσα τὸν »Δῆμον Τζουβελέκαν ἐν χωρίῳ Κολοκυθιά, 9. Ἰωάννης. Τὸ δὲ δεύτερον τούτων »ἡ Καλομοῖρα, ἔλαβε σύζυγον τὸν Κώσταν Αὐγέρην ἢ Σταματῆν ἐξ Ἀρτοτήνης, ἐξ »ἧς ἐγεννήθησαν τὰ δύο τέκνα: 1. Γεώργιος, 2. Ἰωάννης, ᾧν ἡ οἰκογένεια καλοῦνται »Σταματόπουλοι. Τὸ δὲ τρίτον, ὁ Ἀπόστολος, μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Χρυσούλας, »τῆς γυναικὸς καὶ τοῦ θυγατρίου ριφθέντες εἰς τὴν φυλακὴν τῆς Ὑπάτης, ἅμα ἐγένετο »ὁ Διάκος κλέφτης, ἀπέθανον. Τὸ δὲ τέταρτον ὁ Κωνσταντῖνος Μασσαβέτης ἐπινοήμασθεις ἐκ τοῦ θετοῦ αὐτοῦ πατρὸς, ἐγέννησε δύο υἱούς, οἵτινες ὠνομάσθησαν: 1. Γεώργιος, 2. Δῆμος. Ὁ Κωνσταντῖνος οὗτος ἐφονεύθη παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Διάκου »ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἀλαμάνας, τὸ δὲ πτώμα αὐτοῦ μετεχειρίσθη ὁ Διάκος ὡς προμαχῶνα »μικρόν τι πρὸ τῆς πληγῆς καὶ τῆς συλλήψεώς του. Τὸ δὲ πέμπτον τέκνον τοῦ »Γεωργίου Ψυχογιουῦ, ὁ Ἀθανάσιος, εἶναι ὁ περὶ οὗ λόγος ἡμέτερος ἦρος τοῦ 1821 »Ἀθανάσιος Διάκος. Οὗτος ἐγεννήθη τὸ 1781».

Ὁ Κρέμος λοιπὸν τὸν Μάϊον τοῦ 1883 ἀγνοεῖ τὸ ἐπώνυμον τοῦ πατρὸς τοῦ Διάκου. Τὸ 1876 εἶχεν ἀποφύγει νὰ ἀναγράψῃ γενέτειραν². Τὸ 1883, ὀλίγον μετὰ τὸν Μάϊον, τονίζει καὶ πάλιν: «Ὁ Διάκος οἰκογενειακὸν ὄνομα δὲν εἶχε, νεώτατος ᾧν υἱὸς Γιάνην τινὸς ἀγνώστου καταγωγῆς»³ τὸν Φεβρουάριον δὲ τοῦ 1884, ἐπανορθοῖ πάντα

¹ ΓΕΩΡΓ. ΚΡΕΜΟΥ, Ἱστορικὰ ἐπανορθώματα. Διάκος, Ἀπόλλων, ἔτος Α', ἀρ. 1, σ. 16.

² Ἀνάλεκτα ἐκδιδόμενα ἐπιστάσις τοῦ ἐπὶ τῶν βιβλίων Τμήματος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπείας ὑπὲρ τοῦ τῷ ἦρωι Ἀθανασίῳ Διάκῳ κενοταφίου, Τεύχος Α', Ἀθήνησι, 1876, σ. 53-68.

³ Περιοδικὸν Παρηασός, Ζ, 1883 σ. 195.

τά ὑπ' αὐτοῦ προλεχθέντα, διὰ τῆς δηλώσεώς του: «Ὁ ἀείμνηστος Ἀθανάσιος Διάκος Δωριεὺς ἐκ Λοιδωρικίου»¹.

Καθίσταται οὕτω φανερόν, ὅτι ὁ Κρέμος ἔχων ἀμφιβολίας περὶ τῆς γνησιότητος τῆς παραδόσεως τὴν ὁποίαν ἤκουσεν ὅτε μετέβη τὸ 1876 εἰς Ἀρτοτήναν², ἀναγκάζεται νὰ λαμβάνη θέσιν μὴ σταθερὰν ἀπέναντι τοῦ γενεαλογικοῦ ζητήματος.

Τὴν ἰδίαν δημώδη παράδοσιν ἀναγράφουσιν, ὁ ἱατρὸς Κωνσταντῖνος Διάκος³, ὁ ἀξιόλογος ἱστοριοδίφης καὶ λαογράφος Δ. Λουκόπουλος⁴ καὶ ὁ Ἰωάννης Βάρδος⁵. Ὁ ἱατρὸς Διάκος, τὸ 1926, λέγει, ὅτι ὁ ἐπονομασθεὶς Ψυχογιός, ὠνομάζετο Πανουργιάς. «Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος ἐγεννήθη ἐν Ἀρτοτίνῃ παρὰ τοῦ Κωνσταντῖνου Ψυχογιοῦ, καταγομένου ἐξ Ἄνω Μουσουνίτσης ἐκ τῆς οἰκογενείας Πανουργιά ὅστις εἶχεν υἱοθετηθῆ παρὰ τοῦ ἐν Ἀρτοτίνῃ ἐκ μητρὸς πρώτου θείου του Γραμματικοῦ ὀνομαζομένου καὶ ὡς θετὸς υἱὸς ἔλαβε τὸ ὄνομα Ψυχογιός. Ἀφοῦ ἀποκατεστάθη ἐν Ἀρτοτίνῃ ἐνυμφεύθη καὶ ἔλαβεν ὡς σύζυγον θυγατέρα τοῦ ἐξ Ἀρτοτίνης Μπουκουβάλα μετὰ τῆς ὁποίας ἐγέννησε τρεῖς υἱοὺς τὸν Ἀπόστολον Ψυχογιόν, τὸν Δημήτριον τὸν ἐπονομασθέντα Μασαβέταν καὶ τὸν Ἀθανάσιον Ψυχογιόν τὸν περὶ οὗ ἡ ἕρις ἤρωα, θυγατέρας δὲ δύο τὴν Καλομοίραν καὶ τὴν Σοφίαν. Ὁ μὲν Ψυχογιὸς μετὰ τοῦ μεγαλητέρου υἱοῦ του Ἀποστόλου (ἀδελφοῦ τοῦ ἤρωος) ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακὰς Ὑπάτης, ἡ δὲ σύζυγός του Ψυχογινα (μήτηρ τοῦ ἤρωος) μετὰ τῶν θυγατέρων καὶ τοῦ Ἀθανασίου ὄρφανοὶ καὶ καταδικώμενοι παρὰ τῶν Τούρκων, ἀποξενωθέντες δὲ καὶ τῆς οἰκίας των διέμενον ἔντινι καλύβῃ ὅπου ὑπάρχει καὶ μηλέα ἤδη φέρουσα τὴν τοπωνυμίαν "ψυχογινα τῆ μηλιά,, ἔτι καὶ νῦν καὶ ὁ Δημήτριος ὁ ἐπικληθεὶς Μασαβέτας κατέφυγεν εἰς Μουσουνίτσαν πατρίδα τοῦ πατρὸς του Πανουργιά. Αἱ ἀδελφαὶ τοῦ ἤρωος ἀποκατεστάθησαν ἐν Ἀρτοτίνῃ, ἡ μὲν Καλομοίρα ὑπανδρευθεῖσα τὸν Γεώργιον Σταμάτην, ἡ δὲ Σοφία τὸν ἐκ Παλουκόβης τὴν καταγωγὴν Κωνσταντῖνον Κούσταν, ὅστις τυγχάνει καὶ ὁ πάππος τοῦ ὑποφαινομένου».

Καὶ ὁ Λουκόπουλος καὶ ὁ Βάρδος ἤντησαν ἐκ τῆς αὐτῆς Ἀρτοτηνῆς πηγῆς. Ὁ Κρυστάλλης⁶ ἐδανείσθη τὴν παράδοσιν τοῦ Κρέμου. Ἐνῶ τὰς δημώδεις τῆς Μουσουνίτζης παραδόσεις διέσωσαν ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης, ὁ Σπυρίδων Φόρτης

¹ Περιοδικὸν Παρνασσός, Η, 1884, σ. 140.

² Ἐφημερὶς Ρουμελιώτης, Φύλλ. 11 Μαρτίου, 1939.

³ Ἐνθ. ἀνωτ. φύλλ. 1 Μαΐου 1926, φ. 35.

⁴ ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐνα χαρτὶ παλιὸ πού ἤλθε νὰ μᾶς θυμίση τὸν Θανάση Διάκο, *Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος*, 1932, σ. 295-310.

⁵ ἸΩΑΝ. ΒΑΡΔΟΥ, Ὁ Διάκος τῆς Ἀλαμάνας, *Atlantis Νέας Ὑόρκης*, 21 Ἀπριλίου 1937.

⁶ Κ. Δ. Κ[ΡΥΣΤΑΛΛΗΣ], Ἀθανάσιος Διάκος, *Λεξικὸν Ἐγκυκλοπαιδικόν*, Μπάρτ καὶ Μπέκ, 3, σ. 528.

καὶ ὁ Α. Γούδας. Ὁ Βαλαωρίτης γράφει: «Ὁ δὲ Ἀθανάσιος (Γραμματικὸς) τυχὼν
 » ἀμνηστείας ἀπεσύρθη εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ὅπου καὶ ἐτελεύτησε καταλιπὼν
 » τρεῖς υἱοὺς τὸν Μῆτρον, τὸν Κωστούλαν, τὸν Νῆκον καὶ μίαν θυγατέρα τὴν
 » Στάμω. Ὁ Μῆτρος καὶ ὁ Κωστούλας συνεστράτευσαν καὶ συνηγωνίσθησαν μετὰ τοῦ
 » ἐκ Βουνιχώρας Βλαχοθανάση ὕστερον δὲ συνετάχθησαν τῷ Ἀνδρούτσῳ παραλα-
 » βόντι τὴν ἀρχηγίαν, καὶ παρηκολούθησαν πιστῶς εἰς τὴν τρικυμιώδη πνοὴν τῆς λαί-
 » λαπος ἐκείνης. Καὶ ὁ μὲν Κωστούλας ἀξίως λόγου μαχόμενος ἔπεσε κατὰ τὴν ἐν
 » ἔτει 1796 ἀείμνηστον διὰ τὴν Πελοπόννησον ἀνάθοδον τοῦ Ἀνδρούτσου. Ὁ δὲ Μῆτρος
 » συμμαχήσας μετὰ τοῦ Λουκᾶ Καλλιακούδα ἐφονεύθη καὶ οὗτος ἐν τῇ κατὰ τὸ 1802
 » μάχῃ τῆς Καβρολίμνης. Ὁ μόνος ἐπιζήσας ἐκ τῶν τριῶν ἀδελφῶν Νῆκος ἀφιερῶθεις
 » παιδιόθεν εἰς τὸν ποιμενικὸν βίον ἔζησεν ἐν Μουσουνίτζῃ, τελευτήσας δὲ ἐν ἔτει
 » 1809 κατέλιπε δύο υἱοὺς, Μῆτρον ἐπονομαζόμενον Μασσαβέταν ὡς υἱοθετηθέντα παρὰ
 » τοῦ Ἰωάννου Μασσαβέτα ἀτέκνου συζύγου τῆς ἐκ πατρὸς θείας αὐτοῦ Στάμω, καὶ
 » τὸν Ἀθανάσιον»¹. Ὁ Φόρτης «ἀκολουθήσας διαφόρους ἀξιοπίστους πηγὰς καὶ παρα-
 » δόσεις πολλῶν ἐνδόξων συναγωνιστῶν του, ἰδίως δὲ τὰς σημειώσεις τοῦ ἀτρομήτου
 » ὀπαδοῦ του Β. Βούσγου» λέγει «ἐγένοντο δὲ ὑπὸ τοῦ Νίκου παῖδες δύο· πρεσβύτε-
 » ρος μὲν ὁ Μῆτρος, ὃς θετὸς υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Μασσαβέτα, συζύγου τῆς ἀτέκνου
 » πρὸς πατρὸς θείας αὐτοῦ Στάμω, γενόμενος, ἀπεκλήθη Μασσαβέτας νεώτερος δὲ
 » ὁ Ἀθανάσιος, ὁ περιφανὴς ἥρωϊς Διάκος»². Τὸν Βαλαωρίτην καὶ τὸν Φόρτην ἠκολού-
 » θησε καὶ ὁ Γούδας»³.

Ὁ Κρέμος, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Λουκόπουλος κ. ἄ. θίγοντες τὸ πρόβλημα τῆς γενε-
 τείρας παρέχουσι τὸ γενεαλογικὸν δένδρον τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀθανασίου Διακού,
 στηριζόμενοι εἰς προφορικὰς ἀνακοινώσεις ἠλικιωμένων ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ. Ὁ λαὸς
 φιλοστόργως διεφύλαξε λαμπρὰς ἐκδηλώσεις κρισίμων στιγμῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐφ' ὅσον ἐλλείπουσι θετικώτερα βοηθήματα, π. χ. ἔγγραφα, ληξιαρχικὰ βιβλία,
 ἐπιστολαί, ἐκθέσεις ἐπίσημοι, ἢ προφορικὴ παράδοσις τὰ μέγιστα συμβάλλει εἰς τὴν
 ἀποκάλυψιν τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας. Ἀπαραιτήτως ὅμως πρέπει νὰ ἀποβληθῶσι τῆς
 στοματικῆς παραδόσεως αἱ σκόπιμοι παρεμβολαὶ κακοπίστων ἐρευνητῶν, αἱ τολμηραὶ
 συρράψεις καὶ συμπληρώσεις εὐφυῶν μελετητῶν. Συγκρίνοντες τὴν δημώδη παράδοσιν
 τῶν ἱστορικῶν κειμένων μὲ τὴν σημερινὴν ζῶσαν παράδοσιν, εὐκόλως θὰ ἀνεύρωμεν
 τὰς νοθευοῦσας τὴν παράδοσιν προσθήκας καὶ μεταβολάς. Ἀλλὰ ἐπιπροσθέτως ἀπαι-
 τεῖται συνεξέτασις τῶν ἀντιφασκουσῶν καὶ συγκρουομένων καθαρῶς λαϊκῶν παραδό-
 σεων, διὰ νὰ προσδιορισθῶσι τὰ παρεισφρήσαντα μυθικὰ στοιχεῖα. Οὕτω ἐξ ὧν

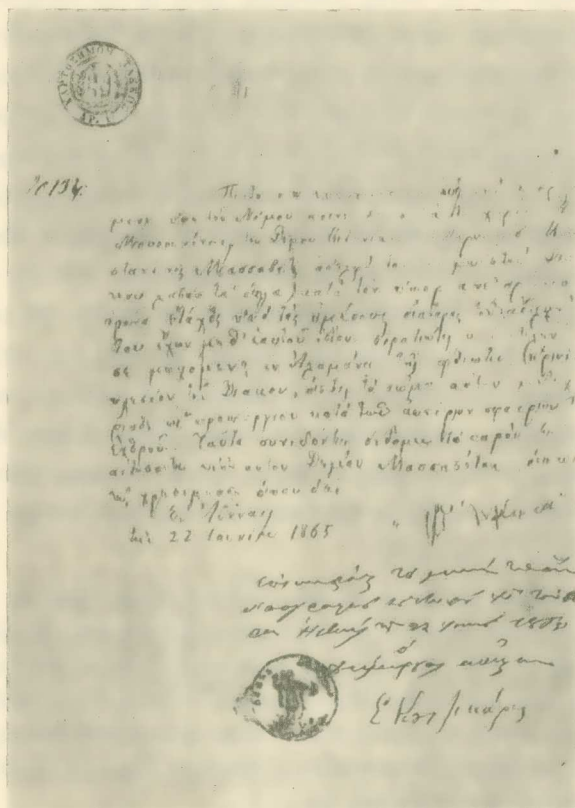
¹ Α. ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ, Ἀθανάσιος Διάκος. Ἀστραπόγιαννος. Ἀθήναι, 1867, σ. 9, 10.

² ΣΠΥΡ. Γ. ΦΟΡΤΗ, Βιογραφία Ἀθανασίου Διακού, ἐν Ἀθήναις, 1874, σ. 8.

³ ΑΝΑΣΤ. ΓΟΥΔΑ, Βίοι παράλληλοι, 8, ἐν Ἀθήναις, 1876, σ. 423, 424.

αυτῶν τῶν παραδόσεων, θὰ ἐξαχθῆ μία βασικὴ ἀρχικὴ παράδοσις, ἡ ὁποία περισσότερο ὅποιασδήποτε ἄλλης θὰ προσεγγίζῃ τὴν πραγματικότητα, ἐξ ἧς καὶ ἔχει ἀπορρέουσι.

Ἀντιφάσκουσι καὶ αἱ ἀφορῶσαι τὴν καταγωγὴν τοῦ Διάκου δημῶδεις παραδόσεις. Ὁ Κρέμος εἰς τὴν μελέτην τοῦ 1883 ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Διάκου, υἱοθετηθεὶς παρὰ τοῦ Ἀρτοτηνοῦ Ἀθανασίου Γραμματικοῦ ὀνομάσθη Ψυχογιὸς καὶ ὅτι ἀπέκτησε πέντε τέκνα ἐκ τῆς Χρυσούλας, τὴν Σοφίαν τὴν Καλομοίραν, τὸν Ἀπό-

στολον, τὸν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Ἀθανάσιον. Ὁ Κωνσταντῖνος υἱοθετήθη ὡσαύτως παρὰ τοῦ Μουσουνιτζιώτη Μασσαβέτα καὶ ὀνομάσθη Μασσαβέτας. Ὁ ἱατρὸς Διάκος λέγει ὅτι ὁ ἥρως τῆς Ἀλαμάνας εἶχεν οἰκογενειακὸν ὄνομα Πανουργιάς καὶ ὅτι τὸ τέταρτον τέκνον τοῦ Ψυχογιοῦ ἐλέγετο Δημήτριος. Ὁ Βαλαωρίτης καὶ ὁ Φόρτης φρονούσιν, ὅτι ὁ Μουσουνιτζιώτης Ἀθανάσιος Γραμματικὸς εἶναι ὁ προπάτωρ τοῦ Διάκου. Ὁ υἱὸς τοῦ Γραμματικοῦ, ὁ ποιμὴν Νικόλαος Γραμματικὸς εἶχε δύο υἱούς, τὸν Μῆτρον καὶ τὸν Ἀθανάσιον. Ὁ Μῆτρος ἐγένετο θετὸς υἱὸς τοῦ συζύγου τῆς θείας του Μασσαβέτα. Τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Διάκου ἦτο Κώστας. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἀδια-

φεύστως ένυπόγραφον πιστοποιητικόν του Στρατηγού Ίωάννου Γκούρα, έναποκείμενον εις τὸ Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν τοῦ τμήματος χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης¹.

Ἄτυχῶς ἀγνοοῦμεν καὶ τὴν γενέθλιον γῆν τοῦ συντρόφου τοῦ Κωνσταντάρρα, Ἀθανασίου Γραμματικοῦ. Τὸν περίφημον ἀρματωλὸν διεκδικοῦσι καὶ ἡ Ἀρτοτήνα καὶ ἡ Μουσουνίτζα. Ὁ Ν. Α. Βέης, γράφει: «Ἀρματωλὸς ἐκ Μουσουνίτζης τῆς Παρνασσίδος, ἀκμάσας κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κατ' ἀρχὰς ἠγωνίσθη ὑπὸ τὸν ἀρματωλὸν Κωνσταντάρρα τὸν ἐξ Ἀγίας Εὐθυμίας, μετὰ δὲ τὸν θάνατον τούτου ἐσχημάτισεν ἴδιον ἀρματωλικὸν σῶμα, ὅπερ ἔδρασε κυρίως ἐν Παρνασσίδι καὶ Δωρίδι. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νίκος (ἀποθανὼν περὶ τὸ 1800) ὑπῆρξε πατὴρ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου»².

Τὴν οἰκογένειαν Πανουργιᾶ δυνάμεθα ἐπιτυχέστερον νὰ ἀναζητήσωμεν. Ὁ ἰατρὸς Διάκος συμπληρωματικῶς ἐπιλέγει³ «διαμένοσα [ἡ οἰκογένεια] καὶ σήμερον ἐν Μουσουνίτση περιλαμβάνει καὶ τοὺς Δῆμον Πανουργιᾶν καὶ Κ. Δ. Πανουργιᾶν». Κατὰ τὴν πρόσφατον μετάβασίν μου εἰς Μουσουνίτζαν ἀνεῦρον οἰκογένειαν Πανουργιοπούλων, ἤτοι Κ. Δ. Πανουργιόπουλον καὶ Δημ. Κ. Πανουργιόπουλον καὶ ὄχι Δῆμον Πανουργιᾶν καὶ Κ. Δ. Πανουργιᾶν. Ἐρευνήσας ἐπισταμένως τὰ ἀρχεῖα τῆς κοινότητος Μουσουνίτσης κατήρησις πίνακα ἐμφαίνοντα πλήρως τὰς ἀπὸ τοῦ 1821 περίπου καὶ ἐντεῦθεν διακλαδώσεις τοῦ δένδρου τῆς οἰκογενείας. Οἱ πρόγονοι τῶν ζώντων καὶ σήμερον Πανουργιοπούλων ἀρχῆθην εἶχον τὸ ὄνομα, Παπακώστας. Ἐζῆσαν δὲ τρεῖς ἀδελφοὶ Παπακώστα, Ὁ Πανουργιᾶς, ὁ Δῆμος καὶ ὁ Λάμπρος. Οὗτος ἔσχεν υἱοὺς τοὺς Ίωάννην, Εὐθύμιον, Δημήτριον καὶ Γεώργιον. Ἀπόγονοι αὐτῶν κατοικοῦσιν εἰς

¹ Ἀρχεῖον ἀγωνιστῶν, ἀρ. φακ. 123:

[Πιστοποιῶ εὐσυνειδήτως καὶ ἐπὶ τῇ ὀριζομένῃ ὑπὸ τοῦ Νόμου ποινῇ, ὅτι ὁ ἐκ τοῦ χωρίου Ἄνω Μουσουνίτσης τοῦ Δήμου Κιτινίων τῆς Παρνασσίδος Κωνσταντίνος Μασαβέτας ἀδελφὸς τοῦ ἀειμνήστου Διάκου λαβὼν τὰ ὄπλα κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα ἐτάχθη ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ἀδελφοῦ του ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἴδιους στρατιώτας καὶ ἐτελεύτησε μαχόμενος ἐν Ἀλαμάνῃ τῆς Φθιώτιδος ἡρωϊκῶς πλησίον τοῦ Διάκου ὅστις τὸ σῶμα αὐτοῦ μετεχειρίσθη ὡς προπύργιον κατὰ τῶν ἀπειρῶν σφαιρῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ταῦτα συνιδόντες, δίδομεν τὸ παρὸν εἰς τὸν αἰτήσαντα υἱὸν αὐτοῦ Δῆμον Μασαβέταν ὅπως τῷ χρησιμεύσει ὅπου δεῖ.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 22^α Ἰουνίου 1865.

Ἰωάννης Γκούρας.

(Ἡ ὑπογραφή ἰδιόχειρος. Ἀκολουθεῖ δὲ ἡ βεβαίωσις τῆς γνησιότητος τῆς ὑπογραφῆς).

Ἐπισήμως βεβαιοῦται τὸ γνήσιον τῆς ἄνω ὑπογραφῆς τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Ίωάννου τοῦ Γκούρα.

Ἀθῆναι τῇ 22^α Ἰουνίου 1865.

Ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων

Ε. ΚΟΥΤΖΙΚΑΡΗΣ

Βλέπε καὶ παρατιθεμένην φωτοτυπίαν τοῦ ἐγγράφου.

² ΝΙΚ. Α. ΒΕΗ, Γραμματικὸς (Ἀθανάσιος), Ἐγκυκλ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη, 4, σ. 116 α, β.

³ Ἐφημερὶς Ρουμελιώτης, Φύλλ. 6 Μαΐου 1939.

Μουσουνίτζαν, οί ἐξῆς: Ε. Παπακώστας, Ι. Παπακώστας, Ἀνδρέας Παπακώστας, Γεώργιος Παπακώστας, Ἰωάν. Εὐθ. Παπακώστας καὶ Εὐστ. Εὐθ. Παπακώστας. Ὁ δεύτερος ἀδελφός, ὁ Δῆμος ἀπέκτησε υἱὸν τὸν Κώσταν. Ὁ Κώστας ἀπώλεσε τὸ ὄνομα Παπακώστας καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Δημόπουλος· υἱὸς τοῦ Δήμου. Υἱοὶ τοῦ Κώστα Δημοπούλου, ἦσαν ὁ Λεωνίδας, ὁ Δημήτριος, ὁ Γεώργιος, ὁ Ἀθανάσιος, ὁ Ἰωάννης, ὅστις καὶ σήμερον ζῆ. Τέκνα τῶν ἀδελφῶν Δημοπούλου, διαμένουσι εἰς τὸ χωρίον των. Ὁ τρίτος ἀδελφός Παπακώστας, ὁ Πανουργιάς (Παναγιώτης) ἀπέκτησεν υἱούς, τὸν Δῆμον, τὸν Κώσταν, τὸν Γεώργιον, τοὺς ἐπονομασθέντας Πανουργιοπούλους (Πανουργιόπουλα, τὰ παιδιὰ τοῦ Πανουργιά). Ὁ Κώστας Πανουργιόπουλος εἶχεν υἱὸς τὸν Δημ. Κ. Πανουργιόπουλον καὶ τὸν Παναγιώτην. Ὁ Δῆμος εἶχεν υἱὸς μὲν τὸν Παναγιώτην καὶ τὸν Κώσταν, ἐγγόνους δὲ τὸν Π. Κ. Πανουργιόπουλον καὶ τὸν Δ. Κ. Πανουργιόπουλον. Ὁ Κώστας Δ. Πανουργιόπουλος καὶ ὁ Δημ. Κ. Πανουργιόπουλος εἶναι οἱ Πανουργαῖοι τοῦ ἱατροῦ Διάκου. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Πανουργιά Παπακώστα, ὁ πρῶτος Πανουργιόπουλος, ὁ Δῆμος Πανουργιά Πανουργιόπουλος, εἰς τὰ ληξιαρχικὰ βιβλία τῆς κοινότητος Μουσουνίτζης φέρεται γεννηθεὶς τὸ 1839¹. Ἐπομένως ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ Πανουργιάς θὰ ἐγεννήθη πρὸ τοῦ 1821.

Πανουργαῖοι οὔτε ὑπάρχουν οὔτε ὑπῆρξαν εἰς τὴν Μουσουνίτζαν. Ἐρευνηταὶ τινες, ἔπλασαν τὸν μῦθον τῆς οἰκογενείας Πανουργιά καὶ παρενέβαλον αὐτὸν ἀριστοτεχνικῶς εἰς τὴν γνησίαν δημόδη Ἀρτοτηγὴν παράδοσιν, διὰ νὰ καλύψωσι χάσματα τῆς ἄλλως ἔλλειπυς διηγήσεως των. Οὐδαμοῦ τῆς Ρούμελης κατονομάζονται Πανουργαῖοι οἱ πρόγονοι τοῦ Διάκου. Ὁ Κρέμος συμβουλευθεὶς τὸν ἱατρὸν Διάκον καὶ τοὺς ζῶντας τὸ 1876 Ἀρτοτηγούς, θὰ ἔπρεπε νὰ ἐμάνθανε τὸ ἐπώνυμον τοῦ πατρὸς τοῦ Διάκου. Οἱ τοῦ Κρέμου πληροφοριοδῶται ἐπανέρχονται ἀργότερον καὶ ἀναφέρουσιν ἀνύπαρκτον οἰκογένειαν.

Ἀπευθυνθεὶς πρὸς γέροντας τῆς Μουσουνίτζης καὶ ἄλλων περιφερειῶν, τῆς Δωρίδος, τῆς Λοκρίδος, τῆς Φθιώτιδος, ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν, ὅτι τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα τοῦ Διάκου εἶναι *Μασσαβέτας*. Ὁ Νίκος Μασσαβέτας εἶχεν υἱὸς τὸν Κώσταν, τὸν Ἀθανάσιον καὶ πιθανῶς καὶ τὸν Ἀπόστολον καὶ κόρην τὴν Σοφίαν. Ὁ Βαλαωρίτης ἀνάγων τὴν καταγωγὴν τοῦ Διάκου εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γραμματικοῦ, ἐφεῦρε πλανηθεὶς τὴν υἰοθεσίαν τοῦ Κώστα καὶ τὴν μετονομασίαν αὐτοῦ εἰς Μασσαβέταν. Ἰσχυρῶς διατηρουμένη δημοτικὴ παράδοσις μνημονεῖει κατηγορηματικῶς ὡς πατέρα τοῦ Διάκου, τὸν Μασσαβέταν. Καὶ μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ἀσφαλῶς ἡ δημόδης παράδοσις διασώζει τὸ πραγματικὸν ἐπώνυμον. Ἡ δὲ μέλλουσα ἐξέτασις τῆς γενεαλογίας τοῦ ἀρματωλοῦ Γραμματικοῦ, θὰ ἀποδείξῃ, ἂν εἶναι

¹ Βλέπε καὶ «Ἐκλογικὸς Κατάλογος» τῆς κοινότητος Ἄνω Μουσουνίτζης τῆς ἐπαρχίας Παρνασσίδος τοῦ νομοῦ Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, καταρτισθεὶς κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1914 γενομένην ἀναθεώρησιν αὐτοῦ.

ἢ δὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Γραμματικοῦ παρωνύμιον τοῦ ὀνόματος *Μασσαβέτας*.

Ὁ Νίκος Μασσαβέτας λαβὼν εἰς γάμον τὴν Ἀρτοτηνὴν Χρυσούλαν, τὸ γένος Καφούρα, ἐγέννησεν υἱοὺς τὸν Κώσταν καὶ τὸν Ἀθανάσιον καὶ κόρην τὴν Σοφίαν. Ἡ Σοφία ἐνυμφεύθη τὸν Κώσταν Κούστα καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὸ χωρίον τῆς μητρὸς τῆς, τὴν Ἀρτοτήναν. Υἱὸς τοῦ Νίκου Μασσαβέτα φαίνεται, ὅτι ἐγένετο καὶ ὁ Ἀπόστολος. Κόρη δευτέρα ἀσφαλῶς δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Κρέμος γράφει, ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Διάκου καὶ ὁ Ἀπόστολος ἀπέθανον ἐντὸς τῶν φυλακῶν Ὑπάτης. Ὁ Διάκος καὶ ὁ Λουκόπουλος γράφουν, ὅτι ἡ Χρυσούλα ἔζησεν εἰς τὴν καλύβην τοῦ ἀρματωλοῦ Σιαφάκα. Βέβαιον εἶναι, ὅτι τὴν ἐπαύριον τῆς Ἑπαναστάσεως, δὲν ἔζη ἡ μήτηρ τοῦ Διάκου. Σύνταξιν δραχμῶν 24 ἔλαβεν μόνον ἡ σύζυγος τοῦ ἐπίσης ὑπὲρ πατρίδος φονευθέντος ἀδελφοῦ τοῦ Διάκου, Κώστα Μασσαβέτα¹.

Ὁ πατὴρ τοῦ Διάκου οὐδέποτε ὀνομάσθη Ψυχογιὸς καὶ οὐδέποτε κατόκησεν εἰς τὴν Ἀρτοτήναν. Παρέμεινεν εἰς Μουσουνίτζαν καὶ ἐκεῖ συνεκρότησε τὴν οἰκογένειάν του. Αἱ δύο υἱοθεσίαι, αἱ δύο μετοικεσίαι καὶ ἡ πολὺνυμία τοῦ πατρὸς τοῦ Διάκου προκαλοῦν κατάπληξιν. Δημώδης παράδοσις, ἣτις γνωρίζει τὴν Ἀρτοτηνὴν ὡς γενέτειραν τοῦ Διάκου ἀνεπτύχθη ἐνωρὶς ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τῆς Ἀρτοτηνῆς καταγωγῆς τῆς Χρυσούλας καὶ τοῦ ἀνδρὸς τοῦ τέκνου αὐτῆς Κώστα Κούστα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἕνεκα τοῦ ἐγκλεισμοῦ τοῦ νεαροῦ Ἀθανασίου, εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀρτοτήναν Μοῆν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.

Ὁ Διάκος, υἱὸς τοῦ Νίκου Μασσαβέτα, ἐγεννήθη εἰς τὴν κωμόπολιν τῆς Παρνασσίδος τὴν Μουσουνίτζαν, καθὼς πληροφοροῦσιν καὶ ὁ Περραιβὸς καὶ ὁ Φιλήμων καὶ ἄλλοι ἱστορικοὶ καὶ ἱστοριοδίφαι.

ΦΙΛΙΠΠΟΥ Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ.—*Ἐπισκόπου μετάθεσις ἐπὶ Ἰσαακίον Β' τοῦ Ἀγγέλου**.

ΑΝΤ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ.—*Νέα μέθοδος διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἰκανότητος πρὸς διαλυτοποίησιν τοῦ βωξίτου**.

¹ Ὁ δήμαρχος Κυτινίων Γ. Κ. Δημόπουλος, τὴν 8 Ἰουνίου 1865, ἐπιστοποιεῖ (Ἀρχεῖον Ἀγωνιστῶν ἀριθ. φακ. 123): «οὐδεμίαν περιθάλμην ἢ ἀμοιβὴν ἔλαβεν [Ὁ Λῆμος Κ. Μασσαβέτας] ἀπὸ τὸ ἔθνος ἐκτὸς μικρᾶς εὐτελεστάτης συντάξεως ἐκ δραχμῶν εἴκοσι τεσσάρων δοθείσης εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ μέχρι τοῦ θανάτου τῆς. Διὸ παρέχομεν αὐτῷ τὸ παρὸν ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ δεόντως. Ἐν Μανρολιθαρίῳ, τὴν 8 Ἰουνίου 1865».

* Αἱ ἀνωτέρω ἀνακοινώσεις θὰ δημοσιευθῶσιν εἰς προσεχῆς τεῦχος.